

- V. VONK, Die Umstimmung des Phototropismus bei Chara sp., p. 292. old.
 — V. VONK, Zur Kenntnis der mikrochemischen Chitin-Reaktion, p. 292. old.
 A K. M. Term-tud. Társulat növénytan szakosztályának ülései — Sitzungen d. botan. Sektion der kon. ung. naturwiss. Gesellschaft, p. 293. old. — Gyűjtemények — Sammlungen, p. 296. old. — Személyi hírek — Personennachrichten, p. 299. old. — Meghalt — Gestorben, p. 302. old. — Helyesbítés — Berichtigung, p. 305. old

Mellékelve 1 arckép és 1 tábla. — Beigelegt 1 Portrait und 1 Tafel.

† Barth József.

(Nachruf an Josef Barth.)

Irta: {
 Von: { Dr. Borza Sándor (Balázsfalva).

(Arcképpel. — Mit Portrait.)

A világháború zaja közepette, különösebb feltűnést sem keltve, 1915. évi július 29.-én esendesen kimúlt az erdélyi flóristák neszтора, BARTH JÓZSEF, nyugalmazott evangélikus szász lelkész.

Az elhalt 82 éves aggastyán, mint utolsó tette le örökre a gyűjtőmappát és mint utolsó vált meg a flóra kedves gyermekeitől abból a nagynevű baráti körből, melyet JANKA VIKTOR, WOLFF GÁBOR, CSATÓ JÁNOS és BARTH JÓZSEF alkottak. Az utóbbi három jórészt SCHUR ösztönzésére és szellemi vezetése mellett karolta fel teljes szenvedéllyel és odaadással a «scientia amabilis»-t, összegyűjtve az építőköveket ama nagy épülethez, melyet óriási munkával és szaktudással SIMONKAI LAJOS emelt és hozott tető alá 1887-ben megjelent «Erdély edényes flórájának helyesbített foglalata»-val.

BARTH JÓZSEF Erdély flórájának fáradhatatlan és szerencsés szemű kutatója volt, kinek munkássága sok adattal gazdagította ismereteinket ennek az országrésznek növényzetét illetőleg. Emlékének tartozunk ezzel az életrajzzal és munkásságának rövid ismertetésével.*)

BARTH JÓZSEF 1833 okt. 19.-én született Táblás községben, Nagy-Küküllő vármegyében, földműves szülőktől. Felsőbajom, Kiskemező és Eczel népiskoláiban tanult és egyúttal elsajátította ama idő szokása szerint a tanítói pályához szükséges ismereteket. Majd Medgyesre került a szemináriumba, a hol szüleinek minden segítsége nélkül, egyedül tartotta fenn magát. Iskoláinak elvégzése után először Muzsnán, majd Medgyesén működött mint tanító. 1861-ben segédlelkésznek választották meg Kiskemezőn, míg 1864-ben Hosszúhaszó lelkésze lett Balázsfalva mellett. Már 1857-ben nőül vette MÄTZ JOSEPHÁ-t. 14 gyermekük volt, kiknek felnevelése sok gondot okozhatott a 200 frt. fizetésen tengődő papnak. Gazdál-

*) Az életrajzi adatokat részben az elhunyt botanikus fiának, a Balázsfalván élő BARTH JÓZSEF kereskedő úrnak köszönhetem.

kodott, majd borkereskedéssel igyekezett nagy családjá megéllhetését biztosítani. Az ég azonban csak 3 gyermekét hagyta életben, a mi bizonyára anyagi megkönnyebbülést jelentett.

41 évi lelkeszkedés után nyugalomba vonult és Nagyszebenbe költözött, a hol botanikus munkásság közepette érte utól a halál.

Mint kezdő lelkész, orvosi tanácsra, sokat sőtált a szabadban és időtöltés kedvéért csigákat gyűjtött. Nemsokára azonban megszerette a növényeket, melyeknek ismeretében bámulatosan gyors előhaladást tett, a miben az akkori viszonyok is mind segítségére voltak.

Az erdélyi botanika abban az időben aranykorát élte. Az 1850-ben megalakult nagyszebeni «Erdélyi Természettudományi Társulat» köré csoportosult szorgalmas tudósok vállalva munkálkodtak Erdély természeti viszonyainak kikutatásán. A növényvilággal FUSS MIHÁLY és SCHUR FERDINÁND, majd később FRONIUS FRIGYES, WOLFF GÁBOR, PORCIUS FLÓRIÁN, BIELZ ERNŐ ALFRÉD és mások foglalkoztak. Nagyenyeden CSATÓ JÁNOS képviselte a botanikát. FUSS és SCHUR voltak a mesterek. Legsorgalmasabb tanítványuk, majd legőszintébb barátjuk lett BARTH JÓZSEF, a tehetséges autodidakta.

1866-ban már szárított növény-dekasokat állít össze eladásra és cserére, szorgalmasan küldözgeti FUSS M. «Herbarium normale transsilvanicum»-a részére a növényeket, s 1871-ben kryptogamaxeiccátakat boesát ki. Először a Kisküküllő völgyét teszi beható kutatás tárgyává, majd Erdély magasabb hegyvidékének gazdag növényvilágát kutatja fel. 1869-ben felfedezi Balázsfalva mellett a «Nișca» nevű erdőben az *Omphalodes scorpioides*-t, 1871-ben Szászcsanádon a *Polygala sibirica*-t, 1877-ben pedig az *Ephedra distachya*-t a Tordai hasadéokban. Érdekes felfedezéséről legelőször mesterét, SCHUR-t értesíti, kinek egyedüli hű barátja maradt Erdélyben BARTH.

Nemsokára jó ismerősei, részben barátai lesznek SIMONKAI, JANKA, ASCHERSON és BORBÁS is, kik növény-diagnózissal, kétes esetekben revízióval annyiszor kisegítik az Erdély egy eldugott falujában irodalmi segédeszközökben szükölködő, de azért fáradhatatlanul és szerencsésen dolgozó flóristát. A növénycsere vagy együttes kirándulások révén jó ismerősei lesznek még PAX FERDINÁND, DEGEN ÁRPÁD, PÉTERFI MÁRTON és számos külföldi szaktudós, a mostan működő erdélyi szász botanikusok közül RÖMER GYULA, UNGAR KÁROLY, KISCH E., továbbá a minap elhunyt SCHULLER ALBERT kapitány, BARTH JÓZSEF legodaadóbb barátja öregsége napjaiban.

A szerény hosszúaszói papilakban sok botanikus kereste fel a mindig fiatalos lelkületű fűvészt, kinél jobban az utolsó évtizedekben senki sem ismerte Erdély növényvilágát. Nagy öröme volt ilyenkor az öreg úrnak. Feltárta vendégei előtt szívét és növénygyűjteményét egyaránt. Útmutatásokat adott egyes növények fel-

keresésére és megkülönböztetésére és mindig elkísérte kisebb-nagyobb kirándulásokra vendégét, mígnem testi ereje előrehaladott korában felmondta a szolgálatot.

Az irodalomban aránylag keveset szerepel; fűvészeti kirándulásait írja le eleven stílusban, felsorolván a gyűjtött növények nevét. Annál többet tesz azonban más módon szűkebb hazája növénykincseinek ismertetése érdekében: olyan kiterjedt növény-cserét és növénykereskedést folytat, mint egyetlen más erdélyi botanikus sem tette eddig. A már előbb említett «Herbarium normale transsilvanicum»-on kívül szorgalmas munkatársa volt a «Flora exsiccata austro-hungarica»-nak, a «Magyar fűvek gyűjteményé»-nek, Dörfler «Herbarium normale»-jának, stb. Herbariuma csere útján rohamosan növekedik. Gyűjteményeit többször eladta még életében. Először RICHTER LAJOS vette meg 16.000 példányból álló herbáriumát, mely most a bukaresti tudományegyetem tulajdona. Később vagy 17.000 virágos és kryptogam növényt a Magyar Nemzeti Múzeumnak adott el. 1909-ben kb. 10.000 példányt szám-láló «Herbarium europaeum»-ot a nagyszebeni Természettudományi Társulat vett meg tőle. Utolsó «Herbarium europaeum»-át már csak örökösei adták el e sorok írójának. Nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a BARTH által gyűjtött növények száma jóval meghaladja a 100.000-et.

Erdemeinek megörökítésére számos növényt neveztek el botanikusaink az ő nevéről. BARTH nevét viselik a *Stellaria Barthiana* SCHUR, *Thalictrum Barthii* SCHUR, *Rubus Barthianus* BORB., *Barbarea vulgaris* R. BR. var. *Barthiana* SCHUR, *Diplotaxis muralis* DC. var. *Barthiana* SCHUR, *Mentha Barthiana* BORB., *Gentiana Barthiana* DÖRFL. et RONN., *Inula Barthiana* SCHUR, *Hieracium Barthianum* BORB.

Ő maga csak egyetlen új fajt állított fel, az *Astragalus transsilvanicus*-t. Ambícióját inkább az képezte, hogy SCHUR fajait, a jókat és rosszakat egyaránt, újból felismerje és a legszélesebb körben ismeretessé tegye mintaszerűen szárított és gond-dal válogatott példányokban. SCHUR irányzatának legkiválóbb képviselője és folytatója volt Erdélyben. Halála érzékeny vesztesége hazai botanikáinknak. Barátai, ismerősei és munkatársai a szeretetre-méltó tudósnak és embernek emlékét mindig tisztelettel fogják megőrizni.

Barth József irodalmi működése. (Die Publikationen Josef Barth's.)

1. Systematische Aufzählung der im grossen Kockelthale zwischen Mediasch und Blasendorf wildwachsenden Pflanzen. Verhandl. und Mittheilungen des siebenb. Vereines für Naturwiss. XVII. (1867.), p. 43—55. és XVIII. (1868.), p. 21—31., 47—51., 64—103.

2. Eine botanische Excursion auf das Vorgebirge Piatra Csáki bei Felső-Gáld, im Unteralbenser Comitete, ausgeführt am 3. Juli 1868. Verh. u. Mitth. XIX. (1869.), p. 139—145.

3. *Polygala sibirica* L. eine für Siebenbürgen neue Pflanze. Entdeckt am Hohen-Berg bei Scholtzen (Szász-Csanád) im Unteraltbenser Comitatus in Siebenbürgen. Verh. u. Mitth. XXI. (1871.), p. 44—46.

4. Cryptogamen Herbar. Langenthal. 1871.

5. Correspondenz. Ö. B. Z. XXI. (1871.), p. 103.

6. Correspondenz. Ö. B. Z. XXII. (1872.), p. 270.

7. *Ephedra* Erdélyben. Magy. Növényt. Lapok. I. (1877.), p. 49.

8. Systematisches Verzeichnis derjenigen Pflanzen, welche der Gefertigte auf mehreren Excursionen in Siebenbürgen im Jahre 1876 gesammelt hat. Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XV. (1879.), p. 105.

9. Eine botanische Excursion in's Hätzegerthal, dann in die beiden Schielthäler und auf das Parengul-Gebirge vom 22. bis 26. August 1882. Verh. u. Mitth. XXXIII. (1883.), p. 1—10.

10. Eine botanische Excursion auf die Vlegyásza. Verh. u. Mitth. XLII. (1892.), p. 30—36.

11. A Hargita-hegység s szomszédságának flórája. Die Flora des Hargita-Gebirges und seiner nächsten Umgebung. Magy. Bot. Lapok, II. (1903.), p. 318—332., IV. (1905.), p. 8—18.

12. Enumeratio plantarum transilvanicarum. Hermannstadt, 1914., 369. p. Kéziratban (In Manuscript).

* * *

Der Verfasser widmet im obigen einen Nachruf an JOSEF BARTH, evang. Pfarrer in R., der am 29. Juli 1915 im Alter von 82 Jahren in Nagyszeben verstorben ist.

BARTH hat sich seit seinem Eintritt in das Mannesalter unter den schwierigsten äusseren Verhältnissen, entfernt von allen wissenschaftlichen Hilfsmitteln, dem Studium der Botanik gewidmet. Jahrzehnte hindurch lebte er als Pfarrer in Hosszúaszó (Langenthal) in Siebenbürgen, während welcher Zeit er die nähere und weitere Umgebung seines Wohnortes, insbesondere die Hochgebirge Siebenbürgens floristisch durchforschte. Brieflicher und persönlicher Verkehr mit den namhaften Erforschern der siebenbürgischen Flora, wie F. SCHUR, M. FUSS, V. VON JANKA, L. SIMONKAI, V. V. BORBÁS, F. PAX, hat wesentlich dazu beigetragen, dass sich der an einem so entlegenen Orte wirkende Forscher nach und nach zu einem der besten Kenner der siebenbürgischen Flora heranbilden konnte. Eine Anzahl wichtiger Entdeckungen knüpft sich an seinen Namen, den auch eine Reihe (vgl. den ungar. Text) von ihm entdeckter neuer Arten trägt. Sein Herbar ist z. T. in den Besitz der Universität in Bukarest, z. T. in jenen des ungar. Nationalmuseums, des naturf. Vereins in Hermannstadt, endlich der Rest in den Besitz des Schreibers dieses Nachrufes gelangt.

Der Tod dieses Mannes ist ein empfindlicher Verlust für die ungarische Botanik; alle die ihn als Mensch und Forscher kennen gelernt haben, werden ihm ein ehrenvolles Andenken bewahren.

A. V. Bary